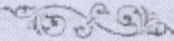

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سنت‌های تاریخی در قرآن و روایات

www.ketab.ir

سید محمد نقیب

نقیب، محمد، ۱۳۴۸ -

سنت های تاریخی / محمد نقیب: تهیه و تنظیم اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون تحصیلی مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران.

قم: حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۶.
فیا ۲۵۶ ص. ۷-۲۸۷-۳۷۸-۶۰۰-۹۷۸

مسلسل: ۱۸۴۳

سنت های تاریخی -- قرآن و روایات -- اسلام

(Historical Traditions in Quran and Narratives (Ravayat

حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران. مرکز نشر هاجر

Hozeh Elmīyeh Qom, Center management Hozeh Elmīyeh sisters, Centre Publications hajar

BP۲۵۴/۳ الف ۱۳۹۶ ۲۹۷/۶۵ ۴۷۹۷۵۳۹

سنت های تاریخی در قرآن و روایات

نویسنده: محمد نقیب

مرکز نشر هاجر - ناشر تخصصی زن و خانواده

تهیه و تنظیم: اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون تحصیلی / معاونت پژوهش

تعداد صفحه و قطع: ۲۵۶ صفحه وزیری، نوبت چاپ: پنجم ۱۴۰۳

قیمت در hajarpub.ir، شمارگان: ۳۰۰ نسخه، چاپ دیجیتال: مبین

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۲۸۷-۷

نشانی: قم - بلوار معلم - مجتمع ناشران - واحد ۱۱۴

تلفن: ۰۲۵-۳۱۰۱۵ پیامک: ۱۰۰۰۳۱۰۱۵

hajarpub.ir info@hajarpub.ir

با قدردانی از تمام همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند از جمله:

نظارت اجرایی و محتوایی: مهدی جنتی * کارشناس اداره تالیف: فاطمه سلیمانی شاه نقی * ویراستار: محمد بیگدلی

صفحه آرای: اسحاق حبیبی * کنترل فنی: هادی احمدی * طراحی جلد: آیدین ربیع زاده

۱۷۴

مقدمه

اجتماعی بودن انسان، مساله‌ای است که نیاز به اثبات ندارد. در هیچ مقطع زمانی انسان به صورت فردی نتوانسته است همه‌ی نیازهای خود را برآورده کند. لازمه‌ی زندگی اجتماعی انسان، حاکمیت سنن، قواعد و قوانینی است که به صورت قضایای شرطیه محقق می‌شوند.

اگر چه در اصل بشر بودن، تفاوتی میان انسان‌ها نیست ولی وجود اختلاف در آداب و رسوم، احساسات، عواطف و همچنین ویژگی‌های فردی، رفتاری و تربیتی قابل انکار نیست بدین جهت، برای رفع اختلاف‌ها، حاکمیت قوانین و قواعد ضروری به نظر می‌رسد. سرآغاز سنت‌های تاریخی همین نقطه است.

«سنت‌های تاریخ»، یعنی قوانین و نظام‌های تغییرناپذیر مشترک حاکم و جاری بر افراد و جامعه‌ها، که براساس قانون اسباب و بر مبنای مشیت و حکمت الهی است و سرچشمه گرفته از مقام تدبیر خداوند در جوامع است. در بینش قرآن کریم و اهل بیت علیهم‌السلام همان‌گونه که افراد دارای قوانین حاکم بر جهان هستند، امت و جامعه‌ها نیز روح، شعور، حرکت، اطاعت، عصیان، اجل، نامه‌ی مشترک عمل‌ها و قانون‌هایی دارند که سرنوشت مشترکی را در جهت اعتلا و یا انحطاط آنها رقم می‌زند.

مکتوب پیش رو با هدف تبیین قانونمندی و حرکت تاریخ و شناخت سنت‌های تاریخ از نگاه قرآن و روایات و علل پیروزی و پیشرفت و انحطاط و سقوط امم و در نهایت بارانداز و سرانجام تاریخ، به رشته تحریر درآمده است.

مباحث پیش رو در دو محور اصلی یعنی سنت‌های تاریخ از نگاه قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام در چهار فصل تدوین گردیده است که در فصل او به کلیات و مفاهیم بحث از قبیل ضرورت، اهداف و اصطلاحات کاربردی توجه شده است و در فصل دوم خاستگاه سنت‌های تاریخی، وجوه گزاره‌های تاریخی در قرآن، شیوه‌های بیان تاریخ، کارکردهای تاریخ در قرآن و تاثیر قرآن بر تاریخ را مورد بررسی قرار داده‌ایم. در فصل سوم سنت‌های تاریخ از منظر اهل بیت تحقیق شده است و مباحثی از قبیل بینش تاریخی اهل بیت علیهم‌السلام، کاربست‌های تاریخ در کلام اهل بیت علیهم‌السلام، تاثیر اهل بیت علیهم‌السلام بر تاریخ، ضرورت عرضه تاریخ و سیره منقول بر قرآن مورد پژوهش قرار گرفته‌اند. در فصل پایانی که حکومت جهانی مهدوی است تحریر شده است.

نگارنده در این پژوهش سعی کرده است موضوع را با نگاهی کاملاً قرآنی و روایی مورد توجه قرار دهد و از نگاه فلسفی و جامعه‌شناسی صرف که به طور معمول در این مبحث وجود دارد فاصله بگیرد. آنچه این نوشته را متمایز می‌سازد علاوه بر نکته ذکر شده در بالا بررسی سنت‌های تاریخی از نگاه روایات است که پژوهشی نو و تازه است و در نوشته‌های دیگر به صورت مشخص و مستقل مورد توجه واقع نشده است.

برخود لازم می‌دانم از مسئولان و همکاران محترم حوزه علمه خواهران به خصوص بخش تدوین متون که مقدمات انتشار و ارائه این اثر را فراهم آوردند تقدیر و تشکر نمایم. خدای تبارک و تعالی را برای توفیق این کمترین بر اتمام این نوشته سپاس می‌گویم و سر به سجده می‌سایم. و بر پیامبر رحمت و مهربانی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام پاک و طاهرش صلوات و درود بی‌کران می‌فرستم.

سید محمد نقیب

قم مقدس

www.ketab.ir

پیشگفتار

حوزه‌های علمیه شیعه از کانون‌های محوری در انتقال دانش دین مبین اسلام و از موثرترین حلقه‌های تاثیرگذار معرفتی میان مخاطبان این آیین برتر هستند. از ویژگی‌های کارکردی این کانون، ایفای رسالت علمی بر اساس اصول بنیادین حوزه‌های علمیه و بهره‌مندی از گنجینه بی‌بدیل علوم قرآن و معارف اهل بیت علیهم‌السلام تحقق یافته است. ابزار و نقاط محوری این فرایند را می‌توان، زمان‌شناسی، اتخاذ تدابیر علمی مبتنی بر اقتضائات عصری به همراه جهاد و کوشش‌های خستگی‌ناپذیر عالمان دینی برشمرد. از سوی دیگر عناصر اصلی این کانون‌های بی‌بدیل علمی، شیوه‌های خاص تربیتی، اصول محکم و استوار در آموزش، فرآیندهای فراگیری، متون درسی مناسب هریک از سطوح دانشی و نیز فضای روحانی حاکم بر حوزه‌های علمیه می‌باشد.

این ضرورت باعث گردیده تا تأکید بر عنصر زمان، پیدایی چشم‌اندازهای نو و نیز افق‌های ترسیم‌شده، فرآیندهای ضرورت تدوین برنامه‌های نوین و مبتنی بر اصول عزت‌محور و هویت‌بخش را در کلیه عرصه‌ها، سطوح و لایه‌های تعلیم و تربیت امری اجتناب‌ناپذیر جلوه دهد. بر این اساس تهیه نقشه راه تمدنی با توجه به عرصه‌های نوپدید، ترسیم برنامه‌های آموزشی بلندمدت و تهیه محتواهای مورد نیاز در تدوین متون آموزشی این مرکز بیش از پیش مورد اهتمام قرار گرفت.

در راستای عملی‌شدن محورهای پیشین، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران با عنایات الهی و با تکیه بر مبانی متقن مکتب اهل بیت علیهم‌السلام و نیز با تکیه بر میراث گرانقدر علمای راستین شیعه تلاش کرده تا بر اساس نیازسنجی صورت گرفته، مجموعه‌ای نوین از کتب درسی خواهران طلبه را طراحی، تدوین و تألیف کند. در این مجموعه تأکید بر این بوده تا مواردی همچون؛ رعایت اصول کاربست تکنولوژی آموزشی، الگوهای نوین برنامه‌ریزی درسی متناسب با اهداف آموزشی و ناظر به سرفصل‌های مصوب و نیز نیازهای فراگیران در اولویت‌های تألیف و تدوین آثار منتشره این مرکز قرار گیرد.

بی‌شک پیمودن این مسیر بلند و طولانی بدون همدلی، مساعدت و حمایت استادان، محققان و طلاب عزیز میسر نبوده که امید است با ارائه پیشنهادها، نقدها و دیدگاه‌های خود از طریق رایانامه (Motoon@whc.ir) ما را در بهبود بخشی و ارتقای کمی و کیفی این آثاریاری نمایند.

از تمامی اساتید و همکاران محترم ، به ویژه مولف محترم جناب آقای حجت الاسلام
دکتر سید محمد نقیب (عضو هیات علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم) و ارزیاب
گرامی جناب آقای حجه الاسلام سید مرتضی میرکتولی تشکر نموده و مزید توفیقات روزافزون
مدیریت محترم برنامه ریزی و تدوین متون تحصیلی و همکاران محترم ایشان را از خداوند منان
مسالت داریم.

معاون پژوهش مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواران

www.ketab.ir

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم

- درس اول: کلیات ۱۰
- ضرورت آشنایی با سنت‌های تاریخی ۱۵
- اهداف شناخت سنت‌های تاریخی در قرآن و روایات ۱۹
- درس دوم: مفاهیم ۱ ..... ۲۲
- تاریخ (نقلی، علمی، فلسفه تاریخ) ۲۳
- اقسام تاریخ ۲۴
- سنت / سنت‌های تاریخ ۲۹
- حرکت تاریخ ۳۱
- محرک تاریخ ۳۱
- قانون مندی تاریخ / جامعه ۳۲
- درس سوم: مفاهیم ۲ ..... ۳۸
- جامعه / امت ۳۹
- قریه ۴۲
- قوم ۴۳
- عشیره ۴۴
- قبائل و شعوب ۴۵
- حدیث / سنت ۴۵
- روایت ۴۶

فصل دوم: قرآن و تاریخ

- درس چهارم: شناخت سنت‌ها از قرآن ۵۲
- خاستگاه موضوع سنت‌های تاریخی ۵۳
- خاستگاه قرآنی ۵۵
- حجیت قرآن در شناخت تاریخ ۵۷
- الهی بودن سنت‌ها ۶۱

۶۶.....	درس پنجم: تاریخ در قرآن
۶۷.....	اقسام گزاره‌های تاریخی در قرآن
۸۰.....	درس ششم: شیوه‌های بیان تاریخ در قرآن
۸۱.....	هدف‌نگاری تاریخی
۸۳.....	تاریخ‌نگاری تحلیل‌گرا
۸۵.....	تاریخ‌نگاری حق محور
۸۷.....	تاریخ‌نگاری خدا محور
۸۹.....	تاریخ‌نگاری امیدآفرین
۹۰.....	تاریخ‌نگاری حرکت‌ساز
۹۴.....	درس هفتم: تاریخ در نگاه قرآن «کارکردهای تاریخ از نگاه قرآن ۱»
۹۵.....	کارکرد آموزشی - تربیتی
۹۶.....	کارکرد آموزشی - تربیتی تاریخ در قرآن
۹۹.....	عبرت‌آموزی
۱۰۲.....	تربیت الگویی عینی و نمادین
۱۰۸.....	درس هشتم: تاریخ در نگاه قرآن «کارکردهای تاریخ از نگاه قرآن ۲»
۱۰۹.....	جامعه از منظر قرآن
۱۱۰.....	هرامتی، پیامبری
۱۱۱.....	نامه عمل و سرنوشت مشترک
۱۱۱.....	امت و عمل مشترک
۱۱۲.....	امت و اجل
۱۱۲.....	سیاست از منظر قرآن
۱۱۸.....	کارکرد شناختی
۱۱۸.....	قوانین و سنن
۱۱۹.....	علل عظمت و انحطاط جوامع و تمدن‌ها
۱۲۶.....	درس نهم: تأثیر قرآن بر تاریخ
۱۲۷.....	حرکت خطی - تکاملی تاریخ
۱۲۸.....	عوامل محرک تاریخ
۱۳۰.....	قرآن و تحول تاریخ
۱۳۴.....	تصحیح تاریخ
۱۳۵.....	پیشگویی‌های تاریخ

فصل سوم: اهل بیت علیهم السلام و قرآن

- درس دهم: بینش تاریخی اهل بیت علیهم السلام ۱۴۰
- بینش تاریخی اهل بیت علیهم السلام ۱۴۱
- مطالعه تطبیقی تاریخ ۱۴۳
- تجربه‌های تاریخی ۱۴۶
- بصیرت تاریخی ۱۴۸
- درس یازدهم: کاریست‌های تاریخ در کلام و سیره اهل بیت علیهم السلام ۱۵۴
- عبرت، روش تربیتی ۱۵۶
- زیربنای فکری عبرت ۱۵۷
- آثار و فوائد عبرت ۱۵۸
- گستره عبرت ۱۵۹
- درس دوازدهم: تأثیر اهل بیت علیهم السلام بر تاریخ ۱۶۶
- تاریخ و تمدن سازی پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۶۷
- جاهلیت فراگیر ۱۶۸
- فقدان تمدن فراگیر ۱۶۹
- نقش پیامبر صلی الله علیه و آله در حرکت و تحول تاریخ ۱۷۱
- نقش اهل بیت علیهم السلام در حرکت و تحول تاریخ ۱۷۳
- درس سیزدهم: عرضه تاریخ و سیره بر قرآن ۱۸۲
- تقسیم بندی خبر واحد ۱۸۵
- اعتبار خبر واحد در فهم بیان و سیره معصوم: ۱۸۵
- روایات عرضه: ۱۸۶
- معناشناسی روایات عرضه: ۱۸۷
- گستره روایات عرضه: ۱۸۸
- اصول قرآنی شناخت سیره صحیح ۱۸۹

فصل چهارم: تاریخ و سنن

- درس چهاردهم: مؤلفه‌ها و اقسام سنت‌های تاریخی ۱۹۶
- تصویر زبانی سنن در قرآن و روایات ۱۹۷
- مؤلفه‌های سنت‌های تاریخی ۱۹۸
- اقسام سنت‌های تاریخ ۲۰۳

۲۱۴	درس پانزدهم: سنت‌های تاریخ در باره امت‌های پیشین
۲۱۵	قوم نوح، تکذیب پیامبر و طوفان
۲۱۷	قوم عاد (هود)، کفران نعمت و بادهای سرد و سهمگین
۲۱۸	قوم ثمود (صالح)، انکار اعجاز و انواع عذاب
۲۲۰	سرنوشت مشترک
۲۲۲	قوم ابراهیم و انحرافات اعتقادی
۲۲۳	قوم لوط و فساد اخلاقی
۲۲۴	قوم شعیب «مدین» و فساد اقتصادی
۲۲۶	قوم موسی <small>عَلَيْهِ السَّلَام</small> و بهانه جویی
۲۲۷	قوم عیسی و شرک
۲۲۸	امت پیامبر خاتم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> و هشدار
۲۳۲	درس شانزدهم: سرانجام تاریخ در سنت‌های الهی حکومت مهدوی
۲۳۵	حکومت صالحان و مستضعفان
۲۳۸	ظهور منجی
۲۳۹	منجی کیست؟
۲۴۱	جامعه و حکومت مهدوی
۲۴۸	فهرست منابع

